

VASPITNE MERE PREMA NACRTU ZAKONA O MALOLETNIM UČINIOCIMA KRIVIČNIH DELA I ZAŠTITI MALOLETNIH LICA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Biljana Borovčanin

Advokat iz Loznice

Apstrakt: Autor se bavi analizom predloženog sistema vaspitnih mera u srpskom maloletničkom krivičnom pravu. Polazeći od savremenih međunarodnih standarda, pre svega Konvencije o pravima deteta, Pekinških pravila i relevantnih dokumenata Saveta Evrope, u radu se razmatraju teorijske osnove i svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima. Posebna pažnja posvećena je klasifikaciji vaspitnih mera na mere upozorenja i usmeravanja, mere pojačanog nadzora i zavodske mere, kao i kriterijumima za njihov izbor. U radu se analizira sadržina pojedinih mera, njihova funkcija u sistemu maloletničkog pravosuđa i stepen usklađenosti predloženih rešenja sa komparativnim evropskim modelima. Poseban deo rada posvećen je izvršenju vaspitnih mera, sa osvrtom na ulogu organa starateljstva, suda i ustanova u kojima se mere sprovode. Autor zaključuje da predloženi model u osnovi zadržava kontinuitet postojećeg sistema, ali istovremeno potvrđuje opredeljenje zakonodavca za vaspitni pristup, individualizaciju sankcije, zaštitu prava maloletnika i ograničavanje institucionalnih mera na slučajeve u kojima su one nužne.

Cljučne reči: maloletnici, vaspitne mere, maloletničko krivično pravo, izvršenje sankcija, resocijalizacija, predlog zakona

1. UVOD

Kriminalitet maloletnika predstavlja poseban segment kriminalne politike savremenih država, koji se zbog specifičnih razvojnih karakteristika mladih učinilaca krivičnih dela ne može posmatrati kroz iste normative i represivne mehanizme koji se primenjuju prema punoletnim učiniocima. Razlozi za takav pristup nalaze se pre svega u psihološkim, socijalnim i razvojno-pedagoškim osobinama maloletnika, koje ukazuju na potrebu da reakcija društva na maloletničku delinkvenciju bude pre svega usmerena na vaspitavanje, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju mladih učinilaca, a ne na klasično kažnjavanje (Bejatović and Soković, 2009). Upravo zbog toga, savremeni sistemi maloletničkog krivičnog prava razvili su poseban sistem krivičnih sankcija koji se razlikuje od sankcija predviđenih za punoletne učinioce krivičnih dela.

U okviru tog sistema centralno mesto zauzimaju vaspitne mere, koje predstavljaju osnovni oblik krivičnih sankcija prema maloletnicima (Soković and Turanjanin, 2024). Njihova svrha nije prvenstveno represivna, već preventivna i rehabilitaciona. Kroz primenu vaspitnih mera nastoji se uticati na razvoj ličnosti maloletnika, korigovati neprihvatljive oblike ponašanja i stvoriti uslove za njegovu

uspešnu socijalnu integraciju. Polazište ovakvog pristupa jeste pretpostavka da je maloletnik, zbog svoje psihološke nezrelosti i nedovoljno formiranog sistema vrednosti, podložniji pozitivnim promenama u ponašanju nego punoletni učinilac krivičnog dela. Zbog toga je cilj reakcije društva na maloletničku delinkvenciju pre svega usmeren na prevenciju daljeg kriminalnog ponašanja kroz vaspitne, obrazovne i socijalne mere.

Savremeni koncept maloletničkog pravosuđa oblikovan je pod snažnim uticajem međunarodnih standarda u oblasti zaštite prava deteta i tretmana maloletnih učinilaca krivičnih dela. Poseban značaj u tom pogledu imaju međunarodni dokumenti Ujedinjenih nacija i Saveta Evrope, koji postavljaju osnovne principe postupanja prema maloletnicima u sukobu sa zakonom. Među najznačajnijim međunarodnim instrumentima izdvajaju se Konvencija o pravima deteta iz 1989. godine, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za sprovođenje pravde prema maloletnicima (tzv. Pekinška pravila) iz 1985. godine, Smernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice) iz 1990. godine, kao i Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode (Havanska pravila) iz iste godine. Ovi dokumenti postavljaju temeljne principe na kojima treba da se zasniva savremeno maloletničko krivično pravo.

Jedan od osnovnih principa savremenog maloletničkog pravosuđa jeste princip primata vaspitnog pristupa nad represijom. Ovaj princip podrazumeva da reakcija države prema maloletnom učiniocu treba pre svega da ima za cilj njegovu rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju. U tom smislu, međunarodni standardi naglašavaju da krivične sankcije prema maloletnicima moraju biti usmerene na razvoj njihove ličnosti i jačanje njihovog osećaja odgovornosti prema društvu. Istovremeno, naglašava se potreba za individualizacijom reakcije, odnosno prilagođavanjem mere konkretnim okolnostima slučaja i ličnim karakteristikama maloletnika.

Poseban značaj ima i princip minimalne intervencije, prema kojem se represivne mere prema maloletnicima moraju primenjivati samo u meri u kojoj je to zaista neophodno. U skladu sa tim principom, međunarodni standardi preporučuju da se prema maloletnicima u najvećoj mogućoj meri koriste alternativne mere koje ne podrazumevaju institucionalni smeštaj ili lišenje slobode. Lišenje slobode maloletnika treba da bude krajnja mera i da se primenjuje samo u izuzetnim slučajevima i na najkraći mogući vremenski period.

Na evropskom kontinentu razvoj savremenih sistema maloletničkog krivičnog prava bio je snažno pod uticajem upravo ovih međunarodnih standarda. U većini evropskih država formiran je relativno sličan model sankcija prema maloletnicima, koji se zasniva na hijerarhiji različitih vaspitnih mera. U tim sistemima najčešće se razlikuju tri osnovne kategorije mera: blaže mere upozorenja i usmeravanja, mere nadzora u zajednici i institucionalne mere koje podrazumevaju smeštaj maloletnika u posebne ustanove. Ovakva struktura sankcija omogućava sudu da primeni meru koja je najprimerenija ličnosti maloletnika i okolnostima konkretnog slučaja.

Srpsko zakonodavstvo u oblasti maloletničkog krivičnog prava u velikoj meri je usklađeno sa ovim savremenim tendencijama (Kilkelly, 2008). Zakonodavstvom

je uspostavljen poseban sistem krivičnih sankcija prema maloletnicima. U okviru tog sistema centralno mesto zauzimaju upravo vaspitne mere, koje predstavljaju najčešći oblik reakcije prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Budući da su u toku izmene zakonodavstva u ovom domenu, predmet rada biće vaspitne mere prema predloženom modelu Nacrta zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i zaštiti maloletnih lica u krivičnom postupku.

Zakonodavac predviđa relativno razvijen i diferenciran sistem vaspitnih mera, koji omogućava sudu da izabere meru koja najbolje odgovara potrebama vaspitanja i resocijalizacije maloletnika. U skladu sa zakonskim rešenjem, vaspitne mere se dele na tri osnovne grupe: mere upozorenja i usmeravanja, mere pojačanog nadzora i zavodske mere. Ovakva klasifikacija vaspitnih mera odražava gradaciju u intenzitetu državne intervencije prema maloletniku, počevši od najblažih oblika reakcije koji imaju prvenstveno simbolički i preventivni karakter, pa sve do najintenzivnijih mera koje podrazumevaju izdvajanje maloletnika iz njegove dotadašnje socijalne sredine. Pored same klasifikacije vaspitnih mera, zakonodavac je posebnu pažnju posvetio i kriterijumima za izbor odgovarajuće mere (vidi Ćorović 2013). Prilikom odlučivanja o vrsti vaspitne mere sud je dužan da uzme u obzir niz relevantnih okolnosti, među kojima se posebno ističu uzrast i zrelost maloletnika, njegove lične karakteristike, stepen poremećaja u društvenom ponašanju, težina učinjenog krivičnog dela, pobude iz kojih je delo učinjeno, kao i socijalna sredina u kojoj je maloletnik odrastao. Ovakav pristup omogućava visok stepen individualizacije sankcije, što predstavlja jedno od ključnih načela savremenog maloletničkog krivičnog prava.

Imajući u vidu značaj vaspitnih mera u sistemu krivičnopravne reakcije prema maloletnicima, njihova normativna struktura i praktična primena predstavljaju važan predmet naučne analize. Posebno je važno ispitati u kojoj meri postojeće zakonsko rešenje odgovara savremenim međunarodnim standardima i komparativnim tendencijama u oblasti maloletničkog pravosuđa. Analiza sistema vaspitnih mera može doprineti boljem razumevanju osnovnih principa na kojima se zasniva savremena politika suzbijanja maloletničke delinkvencije, ali i ukazati na eventualne nedostatke postojećeg normativnog okvira.

Polazeći od navedenog, cilj ovog rada jeste da analizira sistem predloženih vaspitnih mera u srpskom maloletničkom krivičnom pravu, sa posebnim osvrtom na njihovu strukturu, svrhu i mesto u sistemu krivičnih sankcija prema maloletnicima. Posebna pažnja biće posvećena analizi pojedinih vrsta vaspitnih mera i kriterijumima za njihov izbor, kao i usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima i komparativnim rešenjima u evropskom pravu. Ovakva analiza može doprineti potpunijem razumevanju funkcije vaspitnih mera i njihovog značaja u savremenom sistemu maloletničkog pravosuđa.

2. TEORIJSKI OKVIR I SVRHA KRIVIČNIH SANKCIJA PREMA MALOLETNICIMA

Savremeni sistemi maloletničkog krivičnog prava zasnivaju se na specifičnom pristupu koji se bitno razlikuje od tradicionalnog represivnog modela krivičnog prava namenjenog punoletnim učiniocima krivičnih dela. Razlog za takvo razlikovanje

nalazi se pre svega u činjenici da maloletnici, zbog svoje psihološke nezrelosti i nedovoljno formiranog sistema vrednosti, predstavljaju posebnu kategoriju učinilaca kod kojih krivičnopravna reakcija mora biti usmerena prvenstveno na vaspitanje, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju, a ne na kažnjavanje u klasičnom smislu te reči. Zbog toga je u savremenim pravnim sistemima razvijen poseban sistem krivičnih sankcija prema maloletnicima, koji ima izrazito vaspitni i preventivni karakter.

Osnovni principi savremenog maloletničkog pravosuđa oblikovani su pod snažnim uticajem međunarodnih standarda u oblasti zaštite prava deteta. Poseban značaj u tom pogledu imaju Konvencija o pravima deteta iz 1989. godine, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za sprovođenje pravde prema maloletnicima (tzv. Pekinška pravila) iz 1985. godine, kao i dokumenti Saveta Evrope koji se odnose na postupanje prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Ovi međunarodni instrumenti postavljaju temeljne principe koji bi trebalo da usmeravaju nacionalna zakonodavstva u oblasti maloletničkog krivičnog prava.

Jedan od najvažnijih principa jeste princip rehabilitacije i socijalne reintegracije maloletnika. Prema članu 40 Konvencije o pravima deteta, države su dužne da razviju sistem pravde prema maloletnicima koji će imati za cilj podsticanje osećaja dostojanstva i lične odgovornosti kod maloletnika, uz istovremeno podsticanje njihove reintegracije u društvo. Ovakav pristup zasniva se na ideji da maloletnici, zbog svog razvoja i mogućnosti promene ponašanja, imaju veći potencijal za rehabilitaciju nego punoletni učinioci krivičnih dela.

Drugi važan princip predstavlja princip minimalne intervencije, prema kojem bi reakcija države prema maloletnicima trebalo da bude što blaža i proporcionalna konkretnim okolnostima slučaja. U Pekinškim pravilima naglašava se da bi institucionalni smeštaj maloletnika trebalo primenjivati samo kao krajnju meru i na najkraći mogući vremenski period. U tom smislu, međunarodni standardi preporučuju razvoj različitih alternativnih mera koje se izvršavaju u zajednici i koje omogućavaju rešavanje problema maloletničke delinkvencije bez pribegavanja strožim oblicima sankcionisanja.

Treći značajan princip jeste princip individualizacije krivičnopravne reakcije, koji podrazumeva da se sankcija prema maloletniku mora prilagoditi njegovim ličnim karakteristikama, uzrastu, stepenu zrelosti i okolnostima u kojima je izvršeno krivično delo. Ovaj princip proizlazi iz činjenice da se uzroci maloletničke delinkvencije često nalaze u socijalnim i porodičnim okolnostima, zbog čega je neophodno da reakcija pravosudnog sistema bude usmerena na rešavanje tih problema.

U skladu sa ovim međunarodnim standardima razvijen je savremeni model krivičnopravnih sankcija prema maloletnicima koji se zasniva na dominaciji vaspitnih mera. Za razliku od sankcija prema punoletnim učiniocima, koje imaju izraženiju represivnu funkciju, vaspitne mere imaju prvenstveno za cilj da utiču na razvoj ličnosti maloletnika i spreče njegovo dalje kriminalno ponašanje.

Nacr Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u velikoj meri se oslanja na ove savremene principe. U obrazloženju predloga zakona posebno se ističe da su odredbe koje uređuju svrhu krivičnih

sankcija prema maloletnicima u potpunosti usklađene sa modernim krivičnim pravom za maloletnike. Kao osnovni cilj sankcija navodi se uticanje na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, njegovo vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti, kao i njegovo ponovno uključivanje u društvenu zajednicu. Istovremeno, naglašava se da primena ovih sankcija treba da doprinese sprečavanju budućeg kriminalnog ponašanja maloletnika. Na taj način zakonodavac jasno naglašava da svrha sankcija prema maloletnicima nije prvenstveno kažnjavanje, već pre svega vaspitni i preventivni uticaj na maloletnika. Takav pristup u potpunosti odgovara savremenim tendencijama u maloletničkom krivičnom pravu, koje naglašavaju značaj resocijalizacije i reintegracije maloletnih učinilaca.

U okviru predloženog zakonskog rešenja centralno mesto zauzimaju upravo vaspitne mere, koje su uređene u odredbama čl. 14–30. Zakona. Zakonodavac predviđa relativno razvijen sistem ovih mera, koji omogućava sudu da izabere meru koja najbolje odgovara konkretnom slučaju (Dragojlović and Matijasević, 2013). Vaspitne mere su podeljene u tri osnovne grupe: mere upozorenja i usmeravanja, mere pojačanog nadzora i zavodske mere. Ovakva klasifikacija omogućava gradaciju u intenzitetu državne intervencije prema maloletniku, počevši od najblažih mera koje imaju prvenstveno preventivni karakter, pa sve do institucionalnih mera koje se primenjuju kada blaži oblici intervencije nisu dovoljni.

Predlog zakona takođe predviđa i detaljne kriterijume za izbor odgovarajuće vaspitne mere. Prema članu 15, sud je dužan da prilikom odlučivanja uzme u obzir uzrast i zrelost maloletnika, njegove lične karakteristike, stepen poremećaja u društvenom ponašanju, težinu učinjenog krivičnog dela, pobude iz kojih je delo učinjeno, sredinu i prilike u kojima je maloletnik živeo, kao i njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog dela. Posebno se uzima u obzir da li je maloletnik pokušao da spreči nastupanje štetnih posledica ili da naknadi pričinjenu štetu, kao i da li su prema njemu ranije bile izrečene krivične ili prekršajne sankcije.

Ovakvo zakonsko rešenje omogućava visok stepen individualizacije krivičnopravne reakcije, što predstavlja jedno od osnovnih načela savremenog maloletničkog pravosuđa. Istovremeno, zakonodavac u obrazloženju predloga zakona naglašava da u odredbama koje uređuju pojedine vaspitne mere nije bilo značajnijih izmena u odnosu na važeći zakon. Time se ukazuje na kontinuitet u normativnom uređenju ove oblasti i na ocenu zakonodavca da postojeći sistem vaspitnih mera u velikoj meri odgovara savremenim međunarodnim standardima.

Polazeći od navedenog, može se zaključiti da predloženo zakonsko rešenje zadržava osnovni koncept savremenog maloletničkog krivičnog prava (Kovačević, 2012), koji se zasniva na vaspitnom pristupu, individualizaciji sankcije i favorizovanju mera koje se izvršavaju u zajednici u odnosu na institucionalne oblike intervencije. Takav pristup predstavlja osnovu savremenih sistema maloletničkog pravosuđa i u velikoj meri je usklađen sa međunarodnim standardima u oblasti zaštite prava deteta.

3. MERE UPOZORENJA I USMERAVANJA

U sistemu krivičnopravnih sankcija prema maloletnicima najblaži oblik reakcije države predstavljaju mere upozorenja i usmeravanja. Njihova osnovna karakteristika jeste da ne podrazumevaju intenzivniji institucionalni nadzor niti izdvajanje maloletnika iz njegove socijalne sredine, već imaju prvenstveno preventivni i vaspitni karakter. Ove mere zasnivaju se na pretpostavci da kod određenih maloletnika nije neophodna dugotrajnija intervencija državnih organa, već da je dovoljno jasno ukazivanje na neprihvatljivost njihovog ponašanja i usmeravanje ka društveno prihvatljivim oblicima ponašanja.

Prema predloženim zakonskim rešenjima, mere upozorenja i usmeravanja obuhvataju sudski ukor i posebne obaveze. Njihova funkcija je da predstavljaju najblaži oblik krivičnopravne reakcije prema maloletniku, koji omogućava ostvarivanje vaspitne svrhe bez primene intenzivnijih oblika nadzora ili institucionalnog tretmana. Ovakav pristup u velikoj meri odgovara savremenim međunarodnim standardima u oblasti maloletničkog pravosuđa, prema kojima bi reakcija države prema maloletniku trebalo da bude proporcionalna njegovoj ličnosti, okolnostima dela i stepenu društvene opasnosti ponašanja.

U međunarodnim dokumentima, posebno u Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za sprovođenje pravde prema maloletnicima (tzv. Pekinška pravila), naglašava se da u sistemima maloletničkog pravosuđa treba obezbediti širok spektar mera koje omogućavaju fleksibilan i individualizovan odgovor na maloletničku delinkvenciju. U tom smislu, pravila preporučuju primenu mera koje ne uključuju institucionalni smeštaj, poput upozorenja, opomena, nadzora ili različitih obaveza koje mogu doprineti rehabilitaciji maloletnika. Sličan pristup zastupljen je i u dokumentima Saveta Evrope, naročito u Preporuci Rec(2003)20 o novim načinima postupanja sa maloletničkom delinkvencijom, u kojoj se naglašava potreba za razvijanjem alternativnih mera koje omogućavaju rešavanje problema maloletničke delinkvencije u zajednici.

U tom kontekstu, mere upozorenja i usmeravanja predstavljaju važan instrument kriminalne politike usmerene ka prevenciji i rehabilitaciji, jer omogućavaju sudu da reaguje na počinjeno krivično delo bez stigmatizujućih posledica koje mogu nastati usled primene strožih sankcija.

3.1. Sudski ukor

Sudski ukor predstavlja najblaži oblik vaspitne mere i primenjuje se u situacijama kada sud oceni da je za ostvarenje svrhe krivičnopravne reakcije dovoljno samo ukazati maloletniku na neprihvatljivost njegovog ponašanja. Prema predloženom zakonskom rešenju, ova mera se izriče ako se iz odnosa maloletnika prema učinjenom krivičnom delu i njegove spremnosti da ubuduće ne čini krivična dela može zaključiti da ga je dovoljno samo prekoriti.

Osnovna ideja ove mere zasniva se na pretpostavci da već i sama formalna osuda ponašanja od strane suda može imati značajan vaspitni efekat na maloletnika. U tom smislu, sudski ukor predstavlja simbolički izraz društvene osude učinjenog dela, ali bez primene intenzivnijih oblika državne intervencije. Prilikom izricanja ove

mere sud maloletniku ukazuje na neprihvatljivost njegovog postupka i upozorava ga da mu u slučaju ponovnog vršenja krivičnih dela može biti izrečena druga, stroža sankcija.

Sudski ukor ima prvenstveno preventivni i moralno-vaspitni karakter, jer njegov osnovni cilj nije kažnjavanje maloletnika, već razvijanje svesti o neprihvatljivosti krivičnog ponašanja i podsticanje odgovornog odnosa prema društvenim normama. Ova mera se najčešće primenjuje u slučajevima lakših krivičnih dela ili kada sud proceni da je maloletnik već pokazao određeni stepen kajanja i spremnosti da promeni svoje ponašanje.

Slična rešenja postoje i u mnogim evropskim pravnim sistemima. Na primer, u nemačkom maloletničkom krivičnom pravu predviđena je mera *Verwarnung* (upozorenje), koja predstavlja formalno upozorenje maloletniku zbog učinjenog krivičnog dela. Ova mera ima funkcionalno sličnu svrhu kao sudski ukor u srpskom pravu, jer se zasniva na ideji da sudska opomena može imati dovoljan vaspitni efekat bez primene drugih sankcija. U austrijskom pravu takođe postoji mogućnost izricanja upozorenja kao najblaže reakcije prema maloletniku, dok slovenačko zakonodavstvo poznaje meru opomina, koja ima gotovo identičnu funkciju kao sudski ukor.

Komparativna analiza pokazuje da je postojanje ovakve mere karakteristično za gotovo sve savremene sisteme maloletničkog pravosuđa. Njena osnovna prednost ogleda se u činjenici da omogućava brzo i efikasno reagovanje na manje oblike maloletničke delinkvencije, uz minimalno zadiranje u lični i socijalni razvoj maloletnika.

3.2. Posebne obaveze

Za razliku od sudskog ukora, koji predstavlja pre svega simboličku reakciju na učinjeno krivično delo, posebne obaveze predstavljaju aktivniji oblik vaspitnog uticaja na maloletnika. Prema predloženom zakonskom rešenju, sud može maloletniku izreći jednu ili više posebnih obaveza ukoliko oceni da je kroz određene zahteve ili zabrane potrebno uticati na njegovo ponašanje i razvoj ličnosti.

Sistem posebnih obaveza u predloženom zakonskom tekstu obuhvata relativno širok spektar mogućih aktivnosti koje mogu biti nametnute maloletniku. One uključuju, između ostalog, obavezu izvinjenja oštećenom, naknadu prouzrokovane štete, redovno pohađanje škole ili radnog mesta, uključivanje u humanitarne ili društveno korisne aktivnosti, bavljenje sportom, kao i učešće u različitim programima lečenja, savetovanja ili stručnog osposobljavanja. Ove obaveze mogu biti prilagođene konkretnim okolnostima slučaja i ličnim karakteristikama maloletnika, što omogućava visok stepen individualizacije vaspitne mere.

Poseban značaj ima činjenica da se pojedine posebne obaveze zasnivaju na elementima restorativne pravde, poput obaveze izvinjenja oštećenom ili naknade štete. Ovakva rešenja imaju za cilj ne samo sankcionisanje neprihvatljivog ponašanja, već i popravljavanje narušenih odnosa između učinioca i žrtve, kao i razvijanje osećaja odgovornosti kod maloletnika.

U komparativnom pravu slične mere postoje u gotovo svim evropskim sistemima maloletničkog pravosuđa. Nemačko pravo, na primer, poznaje institut Weisungen (uputstava), koji omogućava sudu da maloletniku naloži različite obaveze, poput pohađanja škole, rada u korist zajednice, učestvovanja u programima socijalne rehabilitacije ili izvinjenja žrtvi. Slična rešenja postoje i u austrijskom i slovenačkom pravu, gde sud može maloletniku izreći određene obaveze ili zabrane koje imaju za cilj njegovo vaspitanje i socijalnu reintegraciju.

Evropski standardi takođe snažno podržavaju primenu ovakvih mera. U preporukama Saveta Evrope ističe se da bi sistemi maloletničkog pravosuđa trebalo da razvijaju različite oblike community-based measures, odnosno mera koje se izvršavaju u zajednici, a koje omogućavaju rehabilitaciju maloletnika bez njegovog izdvajanja iz porodične i socijalne sredine. Posebne obaveze upravo predstavljaju takav oblik mera, jer omogućavaju kombinovanje vaspitnog uticaja, socijalne kontrole i aktivnog učešća maloletnika u procesu sopstvene rehabilitacije.

Posebno je značajno i to što predloženo zakonsko rešenje predviđa određena vremenska ograničenja za izvršenje pojedinih obaveza, kao i mogućnost njihove izmene ili obustave tokom izvršenja. Time se obezbeđuje fleksibilnost u primeni ove mere i omogućava njeno prilagođavanje promenama u ponašanju i okolnostima života maloletnika.

Pored toga, zakon predviđa i sistem nadzora nad izvršenjem posebnih obaveza, koji sprovode sud i organ starateljstva. Ovakvo rešenje omogućava kontinuirano praćenje ponašanja maloletnika i pružanje potrebne podrške njemu i njegovoj porodici tokom izvršenja mere.

U celini posmatrano, posebne obaveze predstavljaju značajan instrument savremenog maloletničkog pravosuđa, jer omogućavaju kombinovanje vaspitnog uticaja, socijalne kontrole i aktivnog učešća maloletnika u procesu sopstvene resocijalizacije. Upravo zbog toga, ovakve mere zauzimaju važno mesto u savremenim sistemima krivičnog prava prema maloletnicima i u velikoj meri su usklađene sa međunarodnim standardima u oblasti zaštite prava deteta i prevencije maloletničke delinkvencije.

4. MERE POJAČANOG NADZORA

U sistemu vaspitnih mera prema maloletnicima, mere pojačanog nadzora predstavljaju srednji nivo krivičnopravne reakcije između najblažih mera upozorenja i usmeravanja i najstrožih zavodskih mera (Jovasevic, 2007). Njihova osnovna karakteristika jeste da podrazumevaju kontinuirani nadzor nad ponašanjem maloletnika tokom određenog vremenskog perioda, uz istovremeno pružanje stručne pomoći i podrške u njegovom vaspitanju i socijalnoj reintegraciji. Za razliku od zavodskih mera, ove mere ne podrazumevaju izdvajanje maloletnika iz njegove prirodne socijalne sredine, već se nastoji da se proces vaspitnog uticaja odvija u okviru porodice i zajednice.

Predlog zakona predviđa nekoliko oblika mera pojačanog nadzora: pojačan nadzor od strane roditelja ili zakonskog zastupnika, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor od strane organa starateljstva, kao i pojačan nadzor uz dnevni boravak

u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika (uporednopravno videti Batričević, 2010). Ovakva diferencijacija omogućava sudu da izabere meru koja najviše odgovara ličnosti maloletnika i okolnostima u kojima živi, čime se obezbeđuje visok stepen individualizacije krivičnopravne reakcije.

Sa stanovišta međunarodnih standarda, mere pojačanog nadzora predstavljaju tipičan primer tzv. mera u zajednici (community-based measures), koje savremeni sistemi maloletničkog pravosuđa favorizuju u odnosu na institucionalne sankcije. U međunarodnim dokumentima, naročito u Pekinškim pravilima Ujedinjenih nacija, naglašava se da bi sistemi maloletničkog pravosuđa trebalo da razvijaju širok spektar mera koje omogućavaju rešavanje problema maloletničke delinkvencije bez pribegavanja institucionalnom smeštaju. Sličan pristup zastupljen je i u preporukama Saveta Evrope, koje ističu da intervencije prema maloletnicima treba u najvećoj mogućoj meri sprovesti u okviru porodice i lokalne zajednice, uz pružanje stručne pomoći i socijalne podrške.

U tom smislu, mere pojačanog nadzora predstavljaju važan instrument savremene kriminalne politike, jer omogućavaju kombinovanje socijalne kontrole i vaspitnog uticaja bez negativnih posledica koje može imati institucionalni smeštaj maloletnika.

4.1. Pojačan nadzor od strane roditelja ili zakonskog zastupnika

Najblaži oblik mere pojačanog nadzora predstavlja pojačan nadzor od strane roditelja ili zakonskog zastupnika. Prema predloženom zakonskom rešenju, ova mera se izriče u situacijama kada su roditelji ili zakonski zastupnici propustili da vrše potrebnu brigu i nadzor nad maloletnikom, ali se može osnovano očekivati da su u mogućnosti da takvu brigu ubuduće obavljaju na odgovarajući način.

Ova mera zasniva se na pretpostavci da porodica predstavlja najvažniji socijalni okvir za razvoj maloletnika i da upravo u okviru porodičnog okruženja postoji najveća mogućnost za ostvarivanje vaspitnog uticaja. U tom smislu, zakonodavac nastoji da kroz ovu meru aktivira odgovornost roditelja za vaspitanje i nadzor nad maloletnikom, uz istovremeno pružanje institucionalne podrške kroz nadzor organa starateljstva.

Mera može trajati najmanje šest meseci, a najviše dve godine, pri čemu sud naknadno odlučuje o njenom prestanku. Prilikom izricanja ove mere sud daje roditeljima ili zakonskim zastupnicima odgovarajuća uputstva i nalaže im određene dužnosti koje treba da preduzmu radi vaspitanja maloletnika, njegovog eventualnog lečenja ili otklanjanja štetnih uticaja iz sredine u kojoj živi. Istovremeno, zakon predviđa i kontrolnu funkciju organa starateljstva, koji je dužan da proverava izvršenje mere i pruža pomoć roditeljima u njenoj realizaciji.

Komparativno posmatrano, slična rešenja postoje u mnogim evropskim pravnim sistemima. U nemačkom maloletničkom krivičnom pravu sud može izreći različite oblike nadzora nad maloletnikom koji se sprovode uz aktivno učešće roditelja ili staratelja. U austrijskom i slovenačkom pravu takođe postoji mogućnost izricanja mera koje podrazumevaju nadzor nad maloletnikom u okviru porodice, uz stručnu podršku socijalnih službi.

4.2. Pojačan nadzor u drugoj porodici

U situacijama kada roditelji ili zakonski zastupnici nisu u mogućnosti da vrše pojačan nadzor nad maloletnikom, predlog zakona predviđa mogućnost izricanja mere pojačanog nadzora u drugoj porodici. Ova mera podrazumeva smeštaj maloletnika u porodicu koja je spremna da ga primi i koja ima odgovarajuće uslove za vršenje nadzora nad njegovim ponašanjem.

Cilj ove mere jeste da se maloletniku obezbedi stabilno i podsticajno porodično okruženje u situacijama kada njegova primarna porodica nije u stanju da obavlja vaspitnu funkciju. Ovakvo rešenje ima značajne prednosti u odnosu na institucionalni smeštaj, jer omogućava da se proces vaspitanja i socijalizacije odvija u prirodnom porodičnom okruženju.

Mera može trajati od šest meseci do dve godine, a sud naknadno odlučuje o njenom prestanku. Izvršenje mere može biti obustavljeno i ranije ukoliko roditelji ponovo steknu mogućnost da vrše nadzor nad maloletnikom ili ukoliko se proceni da je postignut željeni vaspitni efekat.

Slična rešenja mogu se pronaći i u komparativnom pravu. U mnogim evropskim državama postoji mogućnost smeštaja maloletnika u tzv. hraniteljske porodice, koje imaju zadatak da obezbede odgovarajuće uslove za njegov razvoj i socijalizaciju. Ovakve mere naročito su razvijene u skandinavskim državama, gde se institucionalni smeštaj maloletnika koristi samo u izuzetnim slučajevima.

4.3. Pojačan nadzor od strane organa starateljstva

U situacijama kada roditelji ili zakonski zastupnici nisu u mogućnosti da vrše pojačan nadzor, a ne postoje ni uslovi za smeštaj maloletnika u drugu porodicu, predlog zakona predviđa mogućnost izricanja mere pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. Ova mera podrazumeva da nadzor nad ponašanjem maloletnika vrši određeno službeno ili stručno lice organa starateljstva.

Za vreme trajanja ove mere maloletnik ostaje u svom porodičnom okruženju, dok organ starateljstva prati njegovo ponašanje i pruža stručnu pomoć u rešavanju problema koji su doveli do izvršenja krivičnog dela. U okviru svojih nadležnosti organ starateljstva može preduzimati različite aktivnosti, poput brige o školovanju maloletnika, pomoći u pronalaženju zaposlenja, organizovanja odgovarajućeg lečenja ili izdvajanja maloletnika iz sredine koja negativno utiče na njegovo ponašanje.

Ova mera ima brojne sličnosti sa probacionim sistemima koji postoje u mnogim evropskim državama. U tim sistemima nadzor nad maloletnikom vrše specijalizovani probacioni službenici, koji imaju zadatak da prate njegovo ponašanje, pružaju stručnu podršku i pomažu u procesu socijalne reintegracije.

4.4. Pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi

Najintenzivniji oblik mere pojačanog nadzora predstavlja pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika. Ova mera se izriče kada je, pored nadzora u zajednici, potrebno obezbediti i dodatni stručni rad sa maloletnikom u okviru specijalizovane ustanove.

Za vreme trajanja ove mere maloletnik ostaje u svojoj porodici, ali tokom dana provodi određeno vreme u ustanovi u kojoj se sprovode različiti vaspitni, obrazovni i socijalni programi. Ovakav pristup omogućava kombinovanje porodičnog okruženja sa stručnim tretmanom, što može imati značajan pozitivan uticaj na razvoj maloletnika.

Slični modeli postoje u mnogim evropskim sistemima, gde su razvijeni tzv. dnevni centri za maloletnike u sukobu sa zakonom, u kojima se sprovode programi socijalne rehabilitacije, obrazovanja i psihološke podrške.

4.5. Posebne obaveze uz mere pojačanog nadzora

Predlog zakona predviđa mogućnost da se uz mere pojačanog nadzora maloletniku izreknu i jedna ili više posebnih obaveza. Ovakvo rešenje omogućava dodatnu fleksibilnost u primeni vaspitnih mera, jer sud može kombinovati različite oblike nadzora i vaspitnog uticaja u cilju postizanja što boljeg efekta.

Posebne obaveze mogu uključivati različite aktivnosti usmerene na razvoj ličnosti maloletnika, poput redovnog pohađanja škole, uključivanja u sportske ili društveno korisne aktivnosti, kao i učestvovanja u programima savetovanja ili lečenja. U slučaju neispunjavanja ovih obaveza, zakon predviđa mogućnost zamene izrečene mere drugom vaspitnom merom.

Ovakav pristup u velikoj meri odgovara savremenim tendencijama u maloletničkom pravosuđu, koje naglašavaju potrebu za individualizacijom sankcija i kombinovanjem različitih oblika intervencije u cilju uspešne rehabilitacije maloletnika.

5. ZAVODSKE MERE

Zavodske mere predstavljaju najintenzivniji oblik vaspitnih mera u sistemu krivičnopravnih sankcija prema maloletnicima. Za razliku od mera upozorenja i usmeravanja, kao i mera pojačanog nadzora, koje se izvršavaju u okviru porodice i lokalne zajednice, zavodske mere podrazumevaju izdvajanje maloletnika iz njegove dotadašnje socijalne sredine i njegov smeštaj u posebne ustanove u kojima se sprovodi organizovan vaspitni, obrazovni ili terapijski tretman.

Predlog zakona predviđa tri vrste zavodskih mera: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje. Ove mere primenjuju se u situacijama kada se svrha vaspitnih mera ne može postići primenom blažih oblika intervencije, odnosno kada je neophodno obezbediti intenzivniji vaspitni i stručni rad sa maloletnikom u kontrolisanom institucionalnom okruženju.

Savremeni međunarodni standardi u oblasti maloletničkog pravosuđa naglašavaju da institucionalni smeštaj maloletnika treba primenjivati samo kao poslednje sredstvo (*ultima ratio*) i na najkraći mogući vremenski period. Ovaj princip izričito je sadržan u članu 37 Konvencije o pravima deteta, kao i u Pekinškim pravilima Ujedinjenih nacija, gde se ističe da lišenje slobode maloletnika mora biti krajnja mera i da treba trajati samo onoliko koliko je neophodno. Sličan pristup zastupljen je i u preporukama Saveta Evrope, koje naglašavaju potrebu za

razvijanjem alternativnih mera u zajednici i ograničavanjem institucionalnih intervencija prema maloletnicima.

U tom kontekstu, zavodske mere u savremenim sistemima maloletničkog pravosuđa imaju prvenstveno vaspitni i rehabilitacioni karakter, a ne represivnu funkciju. Njihova svrha jeste obezbeđivanje intenzivnog stručnog tretmana koji može doprineti promeni ponašanja maloletnika i njegovoj uspešnoj socijalnoj reintegraciji.

5.1. Upućivanje u vaspitnu ustanovu

Najblaži oblik zavodske mere predstavlja upućivanje u vaspitnu ustanovu. Prema predloženom zakonskom rešenju, ova mera se izriče u situacijama kada je potrebno izdvojiti maloletnika iz njegove dotadašnje sredine i obezbediti mu pomoć i stalni nadzor stručnih lica.

Osnovni cilj ove mere jeste da se maloletniku obezbedi stabilno i kontrolisano okruženje u kojem će kroz organizovan vaspitni i obrazovni program biti omogućena korekcija njegovog ponašanja. U okviru vaspitne ustanove sprovode se različiti programi socijalizacije, obrazovanja i stručnog osposobljavanja, koji imaju za cilj razvijanje društveno prihvatljivih obrazaca ponašanja.

Prema predloženom zakonskom rešenju, maloletnik u vaspitnoj ustanovi ostaje najmanje šest meseci, a najviše dve godine. Sud je dužan da svakih šest meseci razmatra da li postoje razlozi za obustavu izvršenja mere ili za njenu zamenu drugom vaspitnom merom. Ovakvo rešenje omogućava fleksibilnost u primeni mere i obezbeđuje da institucionalni smeštaj traje samo onoliko dugo koliko je to zaista potrebno.

Slična rešenja postoje i u komparativnom pravu. U nemačkom maloletničkom krivičnom pravu postoji mera smeštaja maloletnika u obrazovne ustanove ili specijalizovane centre za socijalnu rehabilitaciju. U mnogim evropskim državama ovakve ustanove imaju izrazito vaspitni karakter i organizovane su tako da podstiču obrazovanje, razvoj radnih navika i socijalnih veština kod maloletnika.

5.2. Upućivanje u vaspitno-popravni dom

Najstroži oblik zavodske mere predstavlja upućivanje u vaspitno-popravni dom. Ova mera se izriče u slučajevima kada je, pored izdvajanja maloletnika iz njegove dotadašnje sredine, potrebno primeniti pojačane mere nadzora i posebne programe vaspitnog tretmana.

Prilikom odlučivanja o izricanju ove mere sud uzima u obzir niz relevantnih okolnosti, među kojima se posebno ističu raniji život maloletnika, težina i priroda učinjenog krivičnog dela, kao i činjenica da li je prema maloletniku ranije bila izrečena neka krivična ili prekršajna sankcija. Ovakav pristup omogućava sudu da proceni da li je primena ove mere zaista neophodna i proporcionalna konkretnom slučaju.

Prema predloženom zakonskom rešenju, mera upućivanja u vaspitno-popravni dom može trajati najmanje šest meseci, a najviše četiri godine. Sud je dužan da svakih šest meseci razmatra mogućnost obustave izvršenja mere ili njene zamene blažom vaspitnom merom. Ovakav sistem periodičnog sudskog nadzora nad

izvršenjem mere predstavlja važan mehanizam zaštite prava maloletnika i obezbeđuje da institucionalni smeštaj ne traje duže nego što je neophodno.

Komparativno posmatrano, slične institucije postoje u većini evropskih država, iako se njihova organizacija i naziv razlikuju. U nemačkom pravu, na primer, postoji mera Jugendstrafe, koja podrazumeva smeštaj maloletnika u posebne ustanove za izvršenje sankcija prema mladima. U Francuskoj postoje specijalizovane ustanove za maloletnike u kojima se sprovode programi obrazovanja, psihološke podrške i socijalne rehabilitacije.

5.3. Uslovni otpust

Predlog zakona predviđa i mogućnost uslovnog otpusta maloletnika iz vaspitne ustanove ili vaspitno-popravnog doma. Sud može odobriti uslovni otpust nakon što maloletnik provede najmanje šest meseci u ustanovi, ukoliko se na osnovu postignutih rezultata u vaspitanju može osnovano očekivati da neće ponovo vršiti krivična dela.

U slučaju uslovnog otpusta sud može odrediti primenu neke od mera pojačanog nadzora, uz mogućnost izricanja posebnih obaveza. Time se obezbeđuje postepena reintegracija maloletnika u društvo, uz istovremeno zadržavanje određenog stepena nadzora nad njegovim ponašanjem.

Institut uslovnog otpusta ima značajnu ulogu u savremenim sistemima maloletničkog pravosuđa, jer omogućava fleksibilniji pristup izvršenju sankcija i podstiče maloletnike na pozitivno ponašanje tokom boravka u ustanovi.

5.4. Upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje

Poseban oblik zavodske mere predstavlja upućivanje u ustanovu za lečenje i osposobljavanje. Ova mera primenjuje se prema maloletnicima koji imaju određene psihičke poremećaje ili razvojne smetnje, zbog čega je potrebno obezbediti specijalizovani medicinski i rehabilitacioni tretman.

Ova mera može biti izrečena umesto mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, ukoliko se proceni da se u posebnoj ustanovi za lečenje i osposobljavanje može obezbediti odgovarajući tretman maloletnika.

Trajanje ove mere ograničeno je na najviše tri godine, uz obavezu suda da svakih šest meseci razmatra potrebu njenog daljeg izvršenja. Ovakvo rešenje obezbeđuje da se institucionalni tretman maloletnika zasniva na njegovim stvarnim potrebama i da traje samo onoliko dugo koliko je to neophodno za ostvarenje svrhe mere.

5.5. Obustava izvršenja i zamena vaspitne mere

Predlog zakona predviđa i mogućnost obustave izvršenja izrečene vaspitne mere ili njene zamene drugom merom. Ovakva mogućnost postoji u situacijama kada se nakon donošenja odluke pojave nove okolnosti koje bi mogle uticati na izbor odgovarajuće vaspitne mere ili kada se pokaže da izrečena mera ne daje očekivane rezultate.

Ovakav sistem omogućava fleksibilnost u primeni vaspitnih mera i prilagođavanje krivičnopravne reakcije promenama u ponašanju i životnim okolnostima maloletnika.

5.6. Zaštita podataka o maloletnicima

Posebnu zaštitu uživaju i podaci o maloletnicima prema kojima su izrečene vaspitne mere ili mere bezbednosti. Prema predloženom zakonskom rešenju, takvi podaci mogu se dostaviti samo određenim organima, kao što su sud, javno tužilaštvo, policija nadležna za suzbijanje maloletničke delinkvencije i organ starateljstva.

Ovakvo ograničenje ima za cilj zaštitu privatnosti maloletnika i sprečavanje stigmatizacije, što predstavlja važan princip savremenog maloletničkog pravosuđa.

6. IZVRŠENJE VASPITNIH MERA

Efikasnost sistema krivičnopravnih sankcija prema maloletnicima u velikoj meri zavisi od načina na koji se izrečene mere izvršavaju u praksi (Ignjatović, 2009). Savremeni sistemi maloletničkog pravosuđa polaze od pretpostavke da izricanje sankcije samo po sebi ne može postići svrhu krivičnopravne reakcije ukoliko nije praćeno adekvatnim mehanizmima njenog izvršenja. Zbog toga zakonodavstva u ovoj oblasti posebnu pažnju posvećuju organizaciji i nadzoru nad izvršenjem vaspitnih mera.

Predlog zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u odredbama čl. 102–114 uređuje pitanja nadležnosti i načina izvršenja pojedinih vaspitnih mera. Normativni okvir izvršenja ovih mera zasniva se na saradnji između suda, organa starateljstva i drugih institucija koje učestvuju u procesu vaspitanja i socijalne reintegracije maloletnika.

6.1. Nadležnost za izvršenje vaspitnih mera

Prema članu 102 predloga zakona, vaspitna mera počinje da se izvršava kada odluka kojom je izrečena postane izvršna, osim u slučajevima kada zakon predviđa drugačije rešenje. Ovakvo normativno rešenje odgovara opštem principu izvršnosti sudskih odluka u krivičnom postupku i obezbeđuje pravnu sigurnost u pogledu početka izvršenja sankcije.

Za izvršenje vaspitnih mera nadležan je organ starateljstva, osim ako zakonom nije drugačije određeno. Uloga organa starateljstva u ovom sistemu je od posebnog značaja, jer on predstavlja ključnu instituciju koja obezbeđuje stručni nadzor nad maloletnikom i pruža podršku u procesu njegove socijalne reintegracije. Na taj način zakonodavac nastoji da krivičnopravnu reakciju prema maloletnicima poveže sa sistemom socijalne zaštite, što je karakteristično za savremene modele maloletničkog pravosuđa.

Poseban režim predviđen je za izvršenje mera posebnih obaveza. Prema članu 103 predloga zakona, nadzor nad izvršenjem ovih mera vrši sudija za maloletnike suda koji je odlučivao u prvom stepenu. Sudija za maloletnike može zahtevati od nadležnog organa starateljstva izveštaje o toku i rezultatima izvršenja izrečene mere,

dok se izrada tih izveštaja može poveriti i stručnom licu. Time se obezbeđuje kontinuirani sudski nadzor nad izvršenjem mera koje imaju važan vaspitni karakter.

Ovakvo rešenje pokazuje da izvršenje vaspitnih mera nije isključivo administrativni postupak, već proces koji zahteva stalnu saradnju između pravosudnih organa i institucija socijalne zaštite.

6.2. Izvršenje mera pojačanog nadzora

U okviru sistema vaspitnih mera poseban značaj imaju mere pojačanog nadzora, koje se izvršavaju u okviru porodice ili lokalne zajednice. Predlog zakona detaljno uređuje način njihovog izvršenja, čime se nastoji obezbediti efikasna kontrola ponašanja maloletnika i ostvarenje vaspitnog cilja mere.

Izvršenje ove mere započinje dostavljanjem izvršne sudske odluke roditelju ili zakonskom zastupniku maloletnika. Roditelj ili zakonski zastupnik dužan je da izvršava naloge i uputstva predsednika veća za maloletnike i da omogući nadležnom organu starateljstva proveru izvršenja mere. Istovremeno, organ starateljstva ima obavezu da sud redovno obavestava o toku i rezultatima izvršenja mere.

Ovakav model izvršenja zasniva se na ideji da porodica predstavlja najvažniji okvir za razvoj i vaspitanje maloletnika. Međutim, zakon predviđa i institucionalnu kontrolu nad izvršenjem ove mere, kako bi se obezbedilo da roditelji ili zakonski zastupnici zaista preuzmu odgovornost za nadzor nad ponašanjem maloletnika.

U situacijama kada roditelji ili zakonski zastupnici nisu u mogućnosti da vrše nadzor nad maloletnikom, predlog zakona predviđa mogućnost njegovog smeštaja u drugu porodicu. Izvršenje ove mere sprovodi se u porodici koju je odredio sud na predlog organa starateljstva.

Organ starateljstva zaključuje pisani ugovor sa porodicom u koju se maloletnik smešta, kojim se uređuju međusobna prava i obaveze. Tokom izvršenja ove mere maloletnik zadržava veze sa svojom porodicom, osim ako sud ne odluči drugačije. Predlog zakona takođe predviđa mogućnost promene porodice u kojoj je maloletnik smešten ukoliko se okolnosti promene na način koji otežava izvršenje mere. Ovakav pristup omogućava fleksibilnost u izvršenju vaspitnih mera i nastoji da maloletniku obezbedi stabilno i podsticajno porodično okruženje.

U slučajevima kada roditelji ili druga porodica nisu u mogućnosti da vrše nadzor nad maloletnikom, predlog zakona predviđa mogućnost da nadzor vrši organ starateljstva. Nadležni organ starateljstva određuje službeno ili drugo stručno lice koje će biti odgovorno za sprovođenje ove mere.

Stručno lice izrađuje program rada sa maloletnikom, u skladu sa uputstvima suda i organa starateljstva. U realizaciji ovog programa učestvuju različite institucije, poput obrazovnih i socijalnih ustanova, koje su dužne da pruže pomoć u sprovođenju mere.

Ovakav model izvršenja podseća na probacione sisteme koji postoje u mnogim evropskim državama, gde nadzor nad maloletnikom vrše specijalizovani službenici koji prate njegovo ponašanje i pružaju stručnu podršku u procesu resocijalizacije.

Najintenzivniji oblik mere pojačanog nadzora predstavlja nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika. Organ starateljstva određuje ustanovu u kojoj će se ova mera sprovesti i organizuje dnevni boravak maloletnika.

Dnevni boravak može trajati najduže četiri sata tokom radnog dana, pri čemu maloletnik ostaje u svojoj porodici i nastavlja redovno školovanje ili rad. O toku izvršenja mere vodi se posebna evidencija, a ustanova u kojoj se mera sprovodi dostavlja izveštaje sudiji za maloletnike, javnom tužiocu i organu starateljstva.

Ovakav model izvršenja omogućava kombinovanje stručnog tretmana i porodičnog okruženja, što može imati značajan pozitivan uticaj na razvoj maloletnika.

6.3. Značaj sistema izvršenja vaspitnih mera

Sistem izvršenja vaspitnih mera predviđen predlogom zakona zasniva se na principima saradnje između pravosudnih organa, organa starateljstva i drugih institucija socijalne zaštite. Ovakav pristup omogućava kontinuirani nadzor nad ponašanjem maloletnika, ali i pružanje stručne pomoći koja je neophodna za njegovu rehabilitaciju.

Istovremeno, zakonodavac nastoji da izvršenje mera organizuje na način koji minimalno narušava socijalne veze maloletnika i podstiče njegovo ponovno uključivanje u društvenu zajednicu. Time se potvrđuje osnovni cilj savremenog maloletničkog pravosuđa – postizanje vaspitnog i rehabilitacionog efekta uz očuvanje dostojanstva i prava maloletnika.

6.4. Izvršenje zavodskih mera

Iz obrazloženja zakona proizlazi da izvršenje vaspitnih mera nije shvaćeno kao puko tehničko sprovođenje sudske odluke, već kao organizovani proces vaspitanja, nadzora i podrške maloletniku u cilju njegove reintegracije u društvo. Centralnu ulogu u izvršenju većine vaspitnih mera ima organ starateljstva, dok sud zadržava značajnu kontrolnu funkciju, naročito kod nadzora nad izvršenjem mera posebnih obaveza. Kod mera pojačanog nadzora zakonodavac naglašava odgovornost roditelja ili zakonskog zastupnika, ali istovremeno predviđa stalni nadzor i stručnu pomoć organa starateljstva. Na taj način izvršenje mere zasniva se na kombinaciji porodične odgovornosti i institucionalne podrške. Poseban oblik ove mere predstavlja smeštaj u drugu porodicu, koji se realizuje na predlog organa starateljstva i uređuje posebnim ugovorom kojim se definišu međusobna prava i obaveze. Kod pojačanog nadzora od strane organa starateljstva predviđeno je da stručno lice izradi individualni program rada sa maloletnikom, čime se naglašava potreba individualizovanog pristupa u izvršenju mere. Sličan pristup primenjuje se i kod pojačanog nadzora uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi, gde maloletnik ostaje u porodici i nastavlja školovanje ili rad, dok se istovremeno uključuje u stručni program vaspitnog rada. Zavodske mere predstavljaju najintenzivniji oblik intervencije, ali su i one zasnovane na principu vaspitnog tretmana i individualizacije postupanja. Posebno je značajno da sud i javni tužilac za maloletnike vrše redovan nadzor nad zakonitošću izvršenja

ovih mera kroz periodične obilaske ustanove. Iz obrazloženja zakona može se zaključiti da je zakonodavac nastojao da izvršenje vaspitnih mera uskladi sa savremenim standardima zaštite prava maloletnika i preporukama međunarodnih tela, uz zadržavanje osnovne ideje rehabilitacije i socijalne reintegracije maloletnog učinioca krivičnog dela.

Izvršenje zavodskih mera predstavlja najintenzivniji oblik izvršenja vaspitnih mera prema maloletnicima, budući da podrazumeva institucionalni smeštaj maloletnika i njegovo privremeno izdvajanje iz dotadašnje porodične i socijalne sredine. Upravo zbog toga zakonodavac ovom delu posvećuje znatno više pažnje nego izvršenju mera upozorenja i usmeravanja ili mera pojačanog nadzora. Iz normativne konstrukcije predloga zakona jasno proizlazi da se i kod ovih mera zadržava osnovna ideja maloletničkog prava: njihov cilj nije represija u klasičnom smislu, već organizovano vaspitanje, nadzor, stručni tretman, obrazovanje, lečenje kada je potrebno i priprema za povratak u zajednicu.

Za razliku od sankcija prema punoletnim učiniocima, kod zavodskih mera centralno mesto ne zauzima izolacija, već tretman maloletnika. To se vidi već iz odredbe prema kojoj se zavodske mere izvršavaju u vaspitnoj ustanovi, vaspitno-popravnom domu i posebnoj ustanovi za lečenje i osposobljavanje, kao i iz pravila da se prilikom stupanja u ustanovu obavlja detaljan lekarski pregled maloletnika. Time zakonodavac pokazuje da se izvršenje mere ne svodi samo na formalni smeštaj u ustanovu, već započinje celovitom procenom njegovog zdravstvenog i ličnog stanja, što je pretpostavka za individualizovani tretman.

Posebno je značajno što se izvršenje zavodske mere ne prepušta samo ustanovi u kojoj se mera sprovodi. Predlog zakona uspostavlja višeslojni sistem kontrole, u kome učestvuju sud, javni tužilac za maloletnike, organ starateljstva i sama ustanova. Sud koji je sudio u prvom stepenu, odnosno predsednik veća za maloletnike, zajedno sa javnim tužiocem za maloletnike, najmanje dva puta godišnje obilazi maloletnika smeštenog u ustanovi, neposredno proverava zakonitost i pravilnost postupanja i ocenjuje uspeh postignut u vaspitanju i razvoju ličnosti maloletnika. Ovakvo rešenje je veoma važno jer pokazuje da zavodska mera, iako se izvršava u ustanovi, ostaje pod stalnim pravosudnim nadzorom. Time se dodatno štite prava maloletnika i sprečava da izvršenje mere postane zatvoren, isključivo administrativni proces.

Normativni okvir dalje pokazuje da zakonodavac vodi računa i o situacijama u kojima izvršenje zavodske mere nije moguće odmah započeti ili ga je potrebno privremeno zaustaviti. Zato su posebno uređeni odlaganje i prekid izvršenja. Odlaganje se dopušta iz opravdanih razloga, na molbu maloletnika, njegovih roditelja ili zakonskog zastupnika, odnosno na predlog organa starateljstva, dok se prekid izvršenja može odobriti kada za to postoje opravdani razlozi tokom trajanja same mere. Obe odluke donosi veće za maloletnike suda koji je sudio u prvom stepenu, uz mogućnost žalbe apelacionom sudu. Ova rešenja pokazuju da je zakonodavac svestan da izvršenje zavodske mere mora ostati dovoljno fleksibilno da uvaži zdravstvene, porodične ili druge ozbiljne okolnosti, ali istovremeno i dovoljno kontrolisano da ne ugrozi svrhu sankcije.

Kada je reč o upućivanju u vaspitnu ustanovu, iz samog normativnog opisa proizlazi da je to blaži oblik zavodske mere. Njeno izvršenje je usmereno na smeštaj maloletnika u ustanovu koja obezbeđuje vaspitne, zdravstvene, obrazovne, sportske i druge razvojne potrebe. Važno je što predlog zakona naglašava da maloletnik u toj ustanovi ima ista prava i obaveze kao i ostali maloletnici koji su tamo smešteni, pri čemu se samo stručna lica upoznaju sa činjenicom da je prema njemu izrečena vaspitna mera. Time se nastoji smanjiti stigmatizacija i obezbediti da institucionalni smeštaj zadrži pre svega zaštitni i razvojni karakter. Dakle, izvršenje ove mere nije organizovano po modelu zatvaranja, već po modelu pojačane institucionalne brige i vaspitnog rada.

S druge strane, izvršenje mere upućivanja u vaspitno-popravni dom znatno je detaljnije uređeno, što jasno pokazuje da je reč o strožoj zavodskoj meri, namenjenoj maloletnicima kod kojih je potreban intenzivniji nadzor i strukturisaniji tretman. U tom delu zakona posebno je razrađen prijem maloletnika, njegov boravak u prijemnom odeljenju, procena ličnosti, izrada pojedinačnog programa postupanja, razvrstavanje u odgovarajuća odeljenja i vaspitne grupe, kao i kontinuirano praćenje ostvarivanja programa. Ovo je možda i najvažniji segment izvršenja, jer pokazuje da se maloletnik ne sme tretirati uniformno, već se njegov institucionalni boravak zasniva na individualnoj proceni psiholoških, pedagoških, socijalnih, medicinskih, kriminoloških i bezbednosnih okolnosti. Na osnovu toga se određuje kako će se sa njim raditi i kojim intenzitetom.

Drugim rečima, izvršenje mere u vaspitno-popravnom domu zasniva se na individualizovanom programu postupanja. To je suštinski element savremenog maloletničkog izvršnog prava, jer pokazuje da cilj nije samo održavanje reda u ustanovi, već sistematski rad na promeni ponašanja maloletnika, njegovom obrazovanju, razvijanju radnih navika i pripremi za život na slobodi. Otuda je i razvrstavanje maloletnika vezano za uzrast, zrelost, lična svojstva, potrebe i stepen potrebnog obezbeđenja, a vaspitne grupe su male i organizovane tako da omogućće neposredniji rad vaspitača sa maloletnikom.

Poseban deo normativnog uređenja odnosi se na prava maloletnika u vaspitno-popravnom domu. Ta prava nisu sporedna, već predstavljaju važan korektiv institucionalnog izvršenja mere. Zakon detaljno uređuje pravo na odeću, ishranu, boravak na svežem vazduhu, obrazovanje, dopisivanje, posete, telefoniranje, rad, naknadu za rad, zdravstvenu zaštitu, informisanje i vršenje verskih prava. Smisao ovakvog pristupa jeste da se i u uslovima institucionalnog smeštaja maloletniku obezbedi očuvanje dostojanstva, razvoj ličnosti i održavanje veza sa spoljnim svetom, naročito sa porodicom. To je veoma značajno, jer savremeno izvršenje zavodskih mera ne polazi od pretpostavke da se maloletnik popravlja prostom izolacijom, već da se pozitivne promene postižu kombinacijom discipline, podrške, obrazovanja i očuvanja socijalnih veza.

Jednako je važno što zakon predviđa i sistem pogodnosti i proširenih prava, koji se vezuje za dobro vladanje, uspešno ostvarivanje programa postupanja, radni angažman i humanitarne aktivnosti. Time se u izvršenje mere ugrađuje motivaciona komponenta: maloletnik se podstiče da aktivno učestvuje u sopstvenom napretku, a

ne da bude samo pasivni objekat institucionalnog tretmana. Nasuprot tome, zakon uređuje i disciplinske mere, kao i mogućnost smeštaja pod pojačan nadzor, ali i tu postavlja ograničenja i proceduralne garancije. Posebno je važno da se prema maloletniku mere prinude mogu upotrebiti samo izuzetno, kao krajnja mera, i pod uslovima nužnosti, srazmernosti i vremenske ograničenosti. Time se potvrđuje da i u uslovima pojačanog institucionalnog nadzora maloletnik ostaje nosilac posebne pravne zaštite.

Za razliku od vaspitne ustanove i vaspitno-popravnog doma, posebna ustanova za lečenje i osposobljavanje ima primarno terapijski i rehabilitacioni karakter. Ona je namenjena maloletnicima sa smetnjama u psihofizičkom razvoju ili psihičkim poremećajima, pa je logično da se izvršenje ove mere ne organizuje prvenstveno po modelu vaspitno-disciplinskog tretmana, već prema potrebama lečenja i osposobljavanja. I ovde maloletnik ima ista prava kao i ostali maloletnici smešteni u takvoj ustanovi, čime se pokazuje da je naglasak na zdravstvenom i stručnom tretmanu, a ne na kažnjavanju. Organ starateljstva ima važnu ulogu u samom upućivanju maloletnika, a njegovo dovođenje i sprovođenje vrši se uz pratnju zdravstvenih radnika, što dodatno potvrđuje specifičnu prirodu ove mere.

Na kraju, veoma je značajno što zakon ne posmatra izvršenje zavodske mere kao proces koji se završava pukim izlaskom iz ustanove. Naprotiv, posebno se uređuju otpust, program pripreme za otpust i pomoć nakon otpuštanja. Naročito kod vaspitno-popravnog doma, priprema za otpust započinje još tokom boravka maloletnika u ustanovi, a najkasnije šest meseci pre izlaska uključuje savetodavni rad i saradnju sa povereničkom službom, organom starateljstva, policijom i drugim organizacijama. Ovo rešenje je izuzetno važno sa stanovišta savremenih penoloških i maloletničkopravnih shvatanja, jer potvrđuje da se svrha zavodske mere ne iscrpljuje u boravku u ustanovi, već u uspešnoj reintegraciji maloletnika po izlasku iz nje.

Iz svega navedenog proizlazi da je izvršenje zavodskih mera u predlogu zakona koncipirano kao kompleksan, individualizovan i višestruko kontrolisan proces, u kome su spojeni elementi zaštite društva, institucionalnog nadzora, stručnog tretmana, obrazovanja, disciplinovanja i pripreme za povratak u zajednicu. Upravo u tome se vidi osnovna razlika između izvršenja zavodskih mera prema maloletnicima i klasičnog izvršenja kazni prema punoletnim učiniocima: i kada je maloletnik smešten u ustanovu, zakonodavni fokus ostaje na njegovom razvoju, vaspitanju i osposobljavanju za budući život bez vršenja krivičnih dela.

7. ZAKLJUČAK

Vaspitne mere predstavljaju centralni instrument savremenog maloletničkog krivičnog prava, jer omogućavaju da reakcija države prema maloletnom učiniocu krivičnog dela bude prilagođena njegovim razvojnim potrebama, ličnim svojstvima i mogućnosti resocijalizacije. Za razliku od klasično represivnog pristupa koji dominira u odnosu na punoletne učinioce, sistem maloletničkih sankcija zasniva se na ideji da se kroz vaspitni uticaj, stručnu pomoć, nadzor i podršku može efikasnije uticati na sprečavanje budućeg prestupničkog ponašanja. Upravo zbog toga

savremeni međunarodni standardi, kao i komparativna evropska rešenja, insistiraju na rehabilitaciji, individualizaciji i minimalnoj intervenciji kao osnovnim principima maloletničkog pravosuđa.

Analiza predloženih zakonskih rešenja pokazuje da zakonodavac u velikoj meri zadržava osnovnu strukturu postojećeg sistema vaspitnih mera i da se oslanja na model koji je već afirmisan u domaćem pravu i u skladu sa savremenim tendencijama u ovoj oblasti. Klasifikacija vaspitnih mera na mere upozorenja i usmeravanja, mere pojačanog nadzora i zavodske mere odgovara opštem evropskom modelu diferenciranih reakcija prema maloletnicima, pri čemu se postepeno pojačava intenzitet državne intervencije zavisno od ličnosti maloletnika, karakteristika učinjenog dela i procene da li je potrebno njegovo izdvajanje iz dotadašnje sredine.

Poseban značaj predloženog rešenja ogleda se u tome što ono dosledno afirmiše princip individualizacije. Sud je, prema predlogu zakona, dužan da pri izboru vaspitne mere uzme u obzir uzrast i zrelost maloletnika, njegova lična svojstva, stepen poremećaja u ponašanju, težinu i pobude dela, socijalnu sredinu u kojoj je živeo, kao i njegovo ponašanje nakon izvršenog krivičnog dela. Takvo normativno rešenje odgovara osnovnim zahtevima savremenog maloletničkog prava, budući da omogućava fleksibilan i diferenciran pristup svakom pojedinačnom slučaju.

Mere upozorenja i usmeravanja potvrđuju opredeljenje zakonodavca da kod lakših oblika maloletničke delinkvencije prednost da blažim i nestigmatizujućim oblicima reakcije. Sudski ukor i posebne obaveze omogućavaju da se na maloletnika utiče bez njegovog izdvajanja iz porodice i zajednice, pri čemu posebne obaveze dodatno unose elemente restorativne pravde i aktivnog preuzimanja odgovornosti za posledice sopstvenog ponašanja. Na tom planu predložena rešenja pokazuju visok stepen usklađenosti sa međunarodnim standardima i komparativnim modelima.

Mere pojačanog nadzora zauzimaju posebno važno mesto u sistemu vaspitnih mera, jer predstavljaju srednji nivo reakcije između najblažih oblika upozorenja i institucionalnih mera. Njihova osnovna vrednost ogleda se u tome što omogućavaju kontinuirani nadzor i stručni rad sa maloletnikom, a da se pritom on, po pravilu, ne izdvaja iz prirodne socijalne sredine. U tom smislu, predložena zakonska rešenja potvrđuju opredeljenje za community-based pristup, koji se i u međunarodnim dokumentima i u evropskoj praksi smatra poželjnijim od institucionalnog smeštaja, kada god je to moguće.

Zavodske mere, kao najintenzivniji oblik vaspitnih mera, zadržavaju karakter poslednjeg sredstva. Njihova opravdanost postoji samo onda kada blaži oblici intervencije nisu dovoljni da se postigne svrha vaspitnog uticaja, zaštite i rehabilitacije maloletnika. Predlog zakona i u ovom segmentu ostaje dosledan savremenim standardima, jer institucionalni smeštaj vezuje za obavezno periodično preispitivanje, mogućnost obustave ili zamene mere, kao i za institut uslovnog otpusta. Posebno je značajno što se izvršenje zavodskih mera ne zasniva na pukoj izolaciji maloletnika, već na individualizovanom tretmanu, obrazovanju, stručnom osposobljavanju, zaštiti njegovih prava i pripremi za povratak u zajednicu.

Analiza izvršenja vaspitnih mera pokazuje da zakonodavac posebnu pažnju posvećuje institucionalnom okviru njihove realizacije. Centralnu ulogu u izvršenju najvećeg broja mera ima organ starateljstva, dok sud zadržava važnu kontrolnu funkciju, naročito kod mera posebnih obaveza i zavodskih mera. Takvo rešenje potvrđuje da se izvršenje vaspitnih mera ne shvata kao tehničko sprovođenje sudske odluke, već kao organizovan, stručan i višeslojno kontrolisan proces. Posebno je značajno da se kod izvršenja zavodskih mera uvode preciznija pravila o pravima maloletnika, disciplinskim ograničenjima, individualnom programu postupanja i pripremi za otpust, čime se dodatno naglašava rehabilitaciona orijentacija sistema.

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da predloženi model vaspitnih mera u srpskom maloletničkom krivičnom pravu u osnovi odgovara savremenim međunarodnim standardima i dominantnim komparativnim tendencijama. Njegova osnovna vrednost ogleda se u doslednom prihvatanju vaspitnog pristupa, individualizacije sankcije, favorizovanja mera koje se izvršavaju u zajednici i ograničavanja institucionalnih intervencija na slučajeve kada su one zaista neophodne. Istovremeno, određene novine u pogledu izvršenja, prava maloletnika i preciznijeg normativnog uređivanja pojedinih pitanja ukazuju na težnju zakonodavca da dodatno unapredi zaštitu maloletnika u sistemu krivičnog pravosuđa. Upravo zbog toga može se oceniti da predložena rešenja predstavljaju kontinuitet u osnovnom konceptu domaćeg maloletničkog prava, ali i korak ka njegovom daljem usklađivanju sa savremenim standardima humanog i delotvornog postupanja prema maloletnim učiniocima krivičnih dela.

Literatura

- Batričević, A. (2010). Vaspitne mere pojačanog nadzora maloletnika u krivičnom pravu Finske i Italije. *Strani pravni život*, 1, 321-337.
- Vujović, D. (2006). Maloletnici u novom krivičnom zakonodavstvu. *Bezbednost, Beograd*, 48(1), 24-42.
- Dragojlović, J., & Matijašević, J. (2013). Osnovna obeležja vaspitnih mera u Srbiji. *Pravo – teorija i praksa*, 30(4-6), 47-58.
- Matijašević, J., & Dragojlović, J. (2013). Zavodske vaspitne mere u maloletničkom krivičnom pravu Srbije. *Bezbednost, Beograd*, 55(1), 84-97.
- Ignjatović, A. (2009). Specifičnosti izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima. *Pravo - teorija i praksa*, 26(7-8), 76-92.
- Ilić, N. (2016). Krivične sankcije prema maloletnicima. *Pravo - teorija i praksa*, 33(7-9), 75-88. <https://doi.org/10.5937/ptp16090751>
- Joksić, I., Milojević, G., & Matić, M. (2018). Vaninstitucionalne vaspitne mere. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 90(1-2), 27-37. <https://doi.org/10.5937/gakv1802027J>
- Jovašević, D. (2007). Sistem vaspitnih mera u domaćem i uporednom pravu. *Strani pravni život*, 1-2, 174-202.
- Kilkelly, U. (2008) 'Youth justice and children's rights: Measuring compliance with international standards', *Youth Justice*, 8(3), pp. 187-192.
- Kovačević, M. (2012). Odgovornost maloletnih učinilaca krivičnih dela. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 84(6), 411-418. <https://doi.org/10.5937/gakv1206411K>
- Soković, S. and Bejatović, S. (2009) *Maloletničko krivično pravo*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
- Soković, S. and Turanjanin, V. (2024) *Maloletničko krivično pravo*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.

Ćorović, E. A. (2013). Princip krivice kao osnov preispitivanja opravdanosti krivičnih sankcija u Krivičnom pravu Srbije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 47(2), 349-365. <https://doi.org/10.5937/zrpfns47-4419>

EDUCATIONAL MEASURES UNDER THE DRAFT LAW ON JUVENILE OFFENDERS AND THE PROTECTION OF JUVENILE PERSONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Biljana Borovčanin,

Lawyer from Loznica

Abstract: *This paper examines the proposed system of educational measures in Serbian juvenile criminal law. Starting from contemporary international standards, primarily the Convention on the Rights of the Child, the Beijing Rules, and relevant Council of Europe documents, the paper analyzes the theoretical foundations and purpose of criminal sanctions imposed on juveniles. Particular attention is devoted to the classification of educational measures into warning and guidance measures, measures of intensified supervision, and institutional measures, as well as to the criteria for their selection. The paper discusses the content of individual measures, their function within the system of juvenile justice, and the extent to which the proposed solutions are aligned with comparative European models. A separate part of the paper is dedicated to the enforcement of educational measures, with special emphasis on the role of guardianship authorities, courts, and institutions responsible for their implementation. The author concludes that the proposed model largely preserves the continuity of the existing system, while at the same time confirming the legislator's commitment to an educational approach, individualization of sanctions, protection of juveniles' rights, and limitation of institutional measures to cases in which they are strictly necessary.*

Keywords: *juveniles, educational measures, juvenile criminal law, enforcement of sanctions, resocialization, draft law*